

تاریخ دریافت: ۸۹/۱۲/۱۷

تاریخ تأیید: ۹۰/۲/۳

تأثیر پایگاه اجتماعی - اقتصادی خانواده‌ها بر نحوه استفاده دانش‌آموزان از اینترنت

نوشته

جواد افشار کهن*

سیدسعید حسینی**

مهرداد نادری فر***

چکیده

پژوهش حاضر تأثیر پایگاه اجتماعی - اقتصادی خانواده‌ها را بر نحوه استفاده دانش‌آموزان از اینترنت، مورد بررسی قرار داده است. جامعه آماری این تحقیق مجموعه دانش‌آموزان مقطع متوسطه شهرستان همدان در سال تحصیلی ۸۸-۸۷ است که بر اساس فرمول کوکران ۳۸۰ نفر از آنان و به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب شدند. روش انجام این تحقیق پیمایشی و ابزار آن پرسشنامه است.

نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که دانش‌آموزان طبقه مرفه به علت اطلاعات عمومی گسترده‌تر، آشنایی بیشتر با زبان انگلیسی و امکانات مختلف اینترنتی و دسترسی بیشتر به اینترنت دائمی و پرسرعت، از شرایط مساعدتری برای استفاده خلاقانه و کسب اطلاعات مفید از این وسیله برخوردارند. همچنین اعضای این طبقه به علت رضای بیشتر نیازهای ارتباطی و عاطفی در محیط واقعی، کمتر از این وسیله برای برقراری پیوندهای عاطفی با جنس مخالف استفاده می‌کنند. در حالی که دانش‌آموزان متعلق به طبقات متوسط و پایین، به علت عدم رضای این‌گونه نیازها در محیط واقعی و همچنین به علت امکان مخفی‌سازی و وارونه جلوه‌دادن ویژگی‌های طبقاتی در محیط مجازی، بیشتر به استفاده‌های ارتباطی، عاطفی و دوستیابی از اینترنت کشیده می‌شوند.

کلید واژه: پایگاه اجتماعی - اقتصادی، چگونگی استفاده از اینترنت، سبک زندگی، شکاف آگاهی، فرصت‌های زندگی.

* دکترای جامعه‌شناسی و عضو هیئت علمی گروه جامعه‌شناسی دانشگاه بوعلی سینا Jafshar185@gmail.com

** کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه بوعلی سینا Hoseiniss@yahoo.com

*** کارشناس ارشد جامعه‌شناسی و مدرس دانشگاه آزاد ملایر mmmnmn.nznev29@gmail.com

مقدمه

با گسترش روزافزون حجم و اهمیت اطلاعات و تعدد رسانه‌های ارتباطی در دنیای نوین، برخی از جامعه‌شناسان همچون مانوئل کاستلز، هربرت شیلر، دانیل بل و دیگران که معتقدند جامعه بشری وارد مرحله جدیدی شده است، از آن تحت عنوان کلی "جامعه اطلاعاتی" (Informational Society) یاد می‌کنند. در جامعه اطلاعاتی امروز، اینترنت به یکی از مهم‌ترین و تأثیرگذارترین رسانه‌های ارتباطی مبدل شده و انواع تازه‌ای از تعاملات را ایجاد کرده است. دسترسی وسیع، آزادی بی‌حد و حصر و دوطرفه بودن تعاملات در فضای اینترنتی، بسیاری را به کاهش نابرابری انسان‌ها در اطلاعات و به تبع آن در قدرت و ثروت (که امروزه رابطه نزدیکی با میزان اطلاعات و آگاهی‌های افراد دارند) امیدوار کرده است (هاروی، ۱۹۹۹: ۲۴۹). به طوری که برخی ادعا کرده‌اند که این فناوری موجب برابری آگاهی انسان‌ها نسبت به محیط پیرامونشان می‌شود و آن را عاملی در جهت ایجاد دموکراسی دانسته‌اند (خانیک، ۱۳۸۳: ۱۶). اما باید توجه داشت که رشد و گسترش استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی به خودی خود، نه تنها نمی‌تواند فقر و نابرابری را کاهش دهد، بلکه حتی در جوامعی که نابرابری‌های شدید اجتماعی و اقتصادی وجود دارد، موجب تشدید نابرابری‌ها می‌شود. از این منظر می‌توان رشد و گسترش فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی را در جوامع عقب‌مانده با رشد اقتصادی مقایسه کرد که به خودی خود نه تنها باعث رفع نابرابری‌ها نمی‌شود، بلکه باعث تشدید نابرابری در جامعه نیز می‌شود (کلس، ۲۰۰۱: ۴).

اینترنت دارای امکانات متعدد و گسترده‌ای است که استفاده صحیح از آن‌ها نیازمند برخورداری از شرایط ذهنی و عینی ویژه‌ای است (استنلی، ۱۹۹۸: ۶). افزایش شمار کاربران جوان اینترنت در کشور زمانی علامت پیشرفت و توسعه خواهد بود که استفاده از این وسیله صرفاً جهت سرگرمی و وقت‌گذرانی نباشد و به ابزاری برای افزایش دانش و بهره‌مندی علمی مبدل شود. اعتیاد به وقت‌گذرانی از طریق چت و گشت‌وگذار بدون هدف در اینترنت نه تنها آموزش علمی قابل انتظار را برای نوجوانان و جوانان به همراه ندارد، بلکه حتی با از بین بردن فرصت‌های آموزش و یادگیری، برای آینده آنان و جامعه زیان‌بار است. نتایج برخی از تحقیقات نشان می‌دهد که فضای اینترنتی می‌تواند موجب اعتیاد افراد شده و آن‌ها را از انجام وظایف روزانه و برقراری ارتباطات واقعی بازدارد (گارتن، ۱۹۹۷: ۴۴۱).

بنابراین نحوه استفاده از اینترنت، به‌خصوص در میان نوجوانان و جوانان، پدیده مهمی است که باید مورد بررسی‌های علمی قرار گیرد. تفاوت‌های افراد در چگونگی استفاده از اینترنت توسط تحقیقات مختلفی مورد بررسی قرار گرفته است. سلیمان پاک سرشت در تحقیقی تحت عنوان "بررسی جایگاه اینترنت در اوقات فراغت جوانان ایرانی" به سه سبک فراغتی مستقل، دانش‌محور و طبقه‌محور در بین جوانان اشاره کرده است که نحوه استفاده آن‌ها از اینترنت را تحت تأثیر قرار می‌دهد. تحقیق راضیه آذرینیا (۱۳۸۳) تحت عنوان "بررسی چگونگی کاربرد

اینترنت نزد جوانان مشهد" به ارائه آمار و ارقام در ارتباط با انواع مختلف استفاده جوانان از اینترنت پرداخته است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که ۶۶ درصد جوانان برای مقاصد تفریحی از اینترنت استفاده می‌کنند و تنها ۸ درصد آن‌ها به استفاده علمی از اینترنت می‌پردازند. لیلا زکریایی (۱۳۸۱) در تحقیقی تحت عنوان "بررسی میزان و چگونگی استفاده از اینترنت توسط دانشجویان دانشگاه‌های دولتی شهر تهران" به بررسی ارتباط جنسیت، رشته و مقطع تحصیلی دانشجویان با چگونگی استفاده آن‌ها از اینترنت پرداخته است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که دانشجویان مرد بیش از دانشجویان زن و دانشجویان دوره دکتری بیش از دانشجویان دوره کارشناسی ارشد و کارشناسی از اینترنت استفاده می‌کنند.

از تحقیقات خارجی می‌توان به تحقیق سوپرا مانیام (۲۰۰۱) در آمریکا اشاره کرده که نتایج آن نشان می‌دهد پسران بیش از دختران و سفید پوستان بیشتر از سیاه‌پوستان از اینترنت استفاده می‌کنند. همچنین زی هو و جاناتان جی (۲۰۰۱) در تحقیقی به بررسی تأثیر استفاده از روزنامه، رادیو، تلویزیون، موسیقی و سینما بر میزان و چگونگی استفاده از اینترنت پرداخته‌اند که نتایج تحقیق رابطه معنی‌داری بین این متغیرها نشان می‌دهد.

به هر حال، هر چند در تحقیقات یاد شده به تفاوت افراد در چگونگی استفاده از اینترنت پرداخته شده است، اما آنچه که مورد بی‌توجهی قرار گرفته، رابطه پایگاه اجتماعی - اقتصادی با نحوه استفاده از اینترنت است که در این مقاله به این موضوع خواهیم پرداخت.

چارچوب نظری

در ارتباط با تداوم نابرابری‌های نظام سرمایه‌داری در جامعه اطلاعاتی نظریه "هربرت شیلر" تحت عنوان "جامعه اطلاعاتی به مثابه سرمایه‌داری پیشرفته" جالب توجه است. به عقیده شیلر جامعه اطلاعاتی را سرمایه‌داری پیشرفته تشکیل داده است و از آنجا که اطلاعات و ارتباطات عناصر بنیادی سرمایه‌داری‌اند، ساختار جامعه اطلاعاتی به نحوی است که بیشترین سود را برای سرمایه‌داری و سازمان‌های شرکتی آن دارد. شیلر معتقد است که نابرابری طبقاتی عامل اصلی در دسترسی به اطلاعات و توانایی تولید آن است. اینکه چه کسی به چه نوع اطلاعاتی توجه می‌کند را طبقه اجتماعی تعیین می‌کند (وبستر، ۱۳۸۰: ۱۵۸).

به عقیده شیلر انقلاب اطلاعات در نظامی طبقاتی متولد شده است و نشان نابرابری‌های موجود را بر خود دارد. این انقلاب حتی ممکن است نابرابری‌های موجود را وخیم‌تر هم بکند. فناوری‌های جدید اطلاعاتی و اطلاعات انبوه حاصل از آن‌ها بیشتر به نفع آن‌هایی است که از نظر اقتصادی و آموزشی برترند، چرا که آن‌ها امکان دسترسی بیشتر و وسیع‌تری به اطلاعات مفید و ضروری برای افزایش جایگاه اقتصادی و اجتماعی پیدا می‌کنند و در مقابل آن‌هایی که به طبقات پایین تعلق دارند هر چه بیشتر در باتلاق آنچه که شیلر بدان "اطلاعات آشغال" نام نهاده مثل سرگرمی، تفریحات و شایعات فرو می‌روند (همان: ۱۸۹).

نتیجه این وضعیت تشدید شکاف اطلاعات و آگاهی بین طبقات بالا و پایین در جامعه است. نظریه "شکاف آگاهی" (Knowledge gap) توسط سه تن از جامعه‌شناسان به نام‌های تیکنور، دونوو و اولین در دهه ۷۰ میلادی ارائه شد. بر اساس این نظریه، آگاهی نیز مثل قدرت و ثروت در جامعه به گونه‌ای نابرابر توزیع شده است. افرادی که با فقر مالی دست و پنجه نرم می‌کنند، اغلب از نظر اطلاعاتی نیز فقیر هستند (سورین و تانکار، ۱۳۸۴: ۳۶۱).

به عقیده تیکنور و همکارانش در دوران جدید، همزمان با انتشار وسیع اطلاعات از رسانه‌های جمعی مختلف در جامعه، شکاف آگاهی نیز بین طبقات بالا و پایین جامعه به‌طور روز افزونی افزایش پیدا کرده است. مهم‌ترین عامل ایجاد چنین وضعیتی آن است که اعضای طبقات مرفه به‌خاطر شرایط برتر اقتصادی و فرهنگی خود بیشتر در معرض توجه و به‌کارگیری جدیدترین اطلاعات و فناوری‌های علمی قرار دارند. اطلاعات مربوط به جدیدترین تکنولوژی‌ها، اختراعات و اکتشافات در زمینه‌های مختلف بیشتر مورد توجه کسانی قرار می‌گیرد که توان خرید و به‌کارگیری آن‌ها را داشته باشند. برای نمونه اطلاعات مربوط به تازه‌ترین فناوری‌های ساخت مسکن، اتومبیل‌های جدید، تفریحات و ورزش‌ها، تغذیه، بهداشت، سلامتی و ... بیشتر مورد توجه اعضای طبقه‌ای قرار می‌گیرد که توان استفاده از این اطلاعات را دارند (همان: ۳۶۸).

توجه به برتری اقتصادی اعضای طبقه مرفه در چگونگی استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی، ما را به نظریه "فرصت‌های زندگی" (Life opportunities) و نظریه کمیابی اینگلهارت می‌رساند.

مطابق نظریه کمیابی اینگلهارت اولویت‌های فرد بازتاب محیط اجتماعی - اقتصادی او است. به‌طوری که شخص در انتخاب‌های خود، بیشترین اولویت‌ها را برای آن چیزهایی قائل می‌شود که عرضه آن‌ها در محیط پیرامونش کمتر بوده است. به عقیده اینگلهارت نیازهای مادی ارضا نشده بر نیازهای ذهنی، زیبایی‌شناختی و اجتماعی تقدم دارند (اینگلهارت، ۱۳۷۳: ۷۵). با توجه به این نظریه می‌توان گفت حتی اگر در اینترنت امکانات ارتقای فکر و دانش برای افراد مهیا باشد، اما نیازهای عاطفی و جنسی آن‌ها ارضا نشده باشد، اولویت با ارضای نیازهای جنسی و عاطفی است.

طبق این نظریه می‌توان ادعا کرد، از آنجا که جوانان متعلق به طبقات مرفه به‌خاطر شرایط فرهنگی و اقتصادی خانواده‌های‌شان امکان بیشتری برای برقراری ارتباط با جنس مخالف در محیط واقعی دارند، بنابراین کمتر از اینترنت برای یافتن دوست غیر همجنس و ارضای نیازهای عاطفی استفاده می‌کنند. همچنین برای جوانان طبقات بالای اجتماعی امکانات تفریحی متعددی وجود دارد. امکاناتی نظیر برگزاری جشن‌ها، مهمانی‌ها، مسافرت‌های متعدد داخلی و خارجی، شرکت در کلاس‌های پرهزینه هنری، ورزشی و ... همگی موجب کاهش اهمیت و کارکرد تفریحی اینترنت در نگاه آنان می‌شود. درحالی‌که افراد طبقات متوسط و پایین اجتماعی، به دلیل

فقدان امکانات تفریحی متنوع، اینترنت را مهم‌ترین وسیله تفریح سرگرمی خود می‌دانند و بیشتر در معرض اعتیاد به آن قرار دارند.

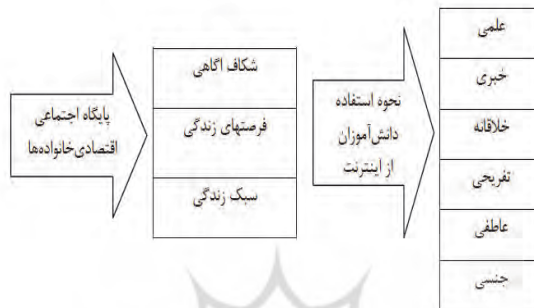
نظریه‌های دیگری که در این تحقیق برای تحلیل تفاوت در نحوه استفاده اعضای طبقات مختلف اجتماعی از اینترنت مورد توجه قرار گرفته، نظریه‌های مطرح شده در حوزه "سبک زندگی" (Life style) است. به عقیده وبلن تمایل به نمایش آسایش، رفاه و ثروت با مصرف کالاهای گران‌قیمت، مشخصه طبقه مرفه جامعه است (وبلن، ۱۳۸۳: ۱۵۸). طبقه مرفه همواره به دنبال گران‌بهارترین و کمیاب‌ترین کالاها برای مصرف است تا به این نحو شهادی برای ثروتمندی و تفاخرش بیاورد. این امر حتی روش تربیت و اندیشیدن نوجوانان و جوانان طبقه مرفه را تحت تأثیر قرار می‌دهد. معیارهای ذوقی و سلیقه‌ای آنان مطابق انتظارات طبقه مرفه پرورش می‌یابد؛ به طوری که باید نوع شایسته و گران‌بهای کالاها را بشناسند و آداب زیننده مصرف آن‌ها را بدانند (همان: ۱۱۴). همچنین به نظر بوردیو افراد از نحوه مصرف، برای نشان دادن تمایزات طبقاتی خود استفاده می‌کنند و به این شکل وحدت ناآگاهانه طبقه خود را تقویت می‌کنند. برای مثال افراد به‌طور معمول متناسب با جایگاه طبقاتی خود به ورزش‌های خاصی می‌پردازند و نوع خاصی از کالاها را برای مصرف انتخاب می‌کنند و با اشخاص هم‌طبقه خود معاشرت و ازدواج می‌کنند (بوردیو، ۱۹۸۴: ۶-۵۴)؛ این امر تا حدود زیادی به‌طور ناخودآگاه و تحت تأثیر "عادت‌واره یا منش" (Habitus) اتفاق می‌افتد که خود متأثر از جایگاه طبقاتی است (بوردیو، ۲۰۰۰: ۹ - ۱۳۸).

بر اساس این نظریات می‌توان ادعا کرد از آنجا که امروزه با پایین آمدن هزینه‌های دسترسی و استفاده از اینترنت، این وسیله دیگر ابزاری گران‌بها و کمیاب در اختیار طبقه مرفه نیست، استفاده تفریحی از این وسیله در قالب چت و دوستیابی چیزی نیست که طبقه مرفه بتواند با آن به دیگران فخر بفروشد و ثروت و دارایی خود را به نمایش بگذارد و تمایزات طبقاتی خود را با طبقات دیگر برجسته‌تر سازد. به عبارت دیگر با عمومی شدن استفاده از اینترنت و حضور افرادی از طبقات مختلف در چت‌روم‌ها، استفاده از اینترنت برای چت و دوستیابی معیار ارزشمندی و کمیابی خود را برای مصرف طبقه مرفه از دست داده است.

علاوه بر این فضاهای ارتباطی اینترنت نظیر سایت‌های دوستیابی و چت‌روم‌ها، مکان‌های مساعدی برای پنهان کردن و وارونه نشان‌دادن ویژگی‌های طبقاتی است. این خصوصیت به‌نظر می‌رسد که بیشتر خوشایند اعضای متعلق به طبقات متوسط و پایین اجتماعی قرار می‌گیرد، زیرا آن‌ها می‌توانند در ارتباط با دیگران، جایگاه طبقاتی خود را پنهان کنند یا حتی خود را عضوی از طبقات بالا معرفی می‌کنند. در این شرایط، اعضای طبقات مرفه به‌جای پرداختن به چت و دوستیابی، ممکن است بیشتر به استفاده‌هایی از اینترنت بپردازند که امکان نمایش برتری‌های مالی یا اطلاعاتی را به آن‌ها می‌دهد. برای نمونه به‌نظر می‌رسد آن‌ها بیشتر امکان دارد وب‌گاه‌ها

و سایت‌هایی را راه‌اندازی کنند که توسط آن بتوانند اطلاعات گسترده خود یا سبک زندگی‌شان را به نمایش بگذارند.
خلاصه مباحث مطرح شده را می‌توان در قالب مدل تحلیلی ۱ ارائه داد.

مدل تحلیلی ۱ تأثیر پایگاه اجتماعی، اقتصادی خانواده‌ها بر نحوه استفاده دانش‌آموزان از اینترنت

فرضیات تحقیق

- با توجه به نظریات مطرح شده می‌توان فرضیات زیر را مطرح کرد:
۱. هر چه پایگاه اجتماعی - اقتصادی والدین بالاتر باشد، میزان آشنایی دانش‌آموزان با اینترنت بیشتر است (نظریات شکاف آگاهی و فرصت‌های زندگی).
 ۲. هر چه پایگاه اجتماعی - اقتصادی والدین بالاتر باشد، میزان استفاده خبری دانش‌آموزان از اینترنت بیشتر است (نظریات شکاف آگاهی و فرصت‌های زندگی).
 ۳. هر چه پایگاه اجتماعی - اقتصادی والدین بالاتر باشد، میزان استفاده علمی دانش‌آموزان از اینترنت بیشتر است (نظریات شکاف آگاهی و فرصت‌های زندگی).
 ۴. هر چه پایگاه اجتماعی - اقتصادی والدین بالاتر باشد، میزان استفاده خلاقانه دانش‌آموزان از اینترنت بیشتر است (نظریات شکاف آگاهی، سبک زندگی و فرصت‌های زندگی).
 ۵. هر چه پایگاه اجتماعی - اقتصادی والدین بالاتر باشد، میزان رضایت دانش‌آموزان از گمنامی در ارتباطات اینترنتی کمتر است (نظریه سبک زندگی).
 ۶. هر چه پایگاه اجتماعی - اقتصادی والدین بالاتر باشد، میزان استفاده عاطفی دانش‌آموزان از اینترنت کمتر است (نظریه فرصت‌های زندگی).
 ۷. هر چه پایگاه اجتماعی - اقتصادی والدین بالاتر باشد، میزان استفاده تفریحی دانش‌آموزان از اینترنت کمتر است (نظریات فرصت‌های زندگی و سبک زندگی).

۸. هر چه پایگاه اجتماعی - اقتصادی والدین بالاتر باشد، میزان استفاده جنسی دانش‌آموزان از اینترنت کمتر است (نظریه فرصت‌های زندگی).

روش تحقیق

جامعه آماری این تحقیق مجموعه دانش‌آموزان (دختر و پسر) مقطع متوسطه شهرستان همدان در سال تحصیلی ۸۸-۸۷ است که مطابق با آمار دریافت شده از سازمان آموزش و پرورش این شهر، حدود ۳۶۰۰۰ نفر بوده‌اند. حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران ۳۸۰ نفر که به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب شدند.

ابتدا با مراجعه به سازمان آموزش و پرورش شهرستان همدان، لیست کامل مدارس دخترانه و پسرانه مقطع متوسطه این شهرستان دریافت شد. در این شهرستان حدود ۱۲۰ باب دبیرستان و هنرستان وجود دارد که حدود ۶۷ باب آن در ناحیه ۱ و ۵۳ باب در ناحیه ۲ قرار گرفته است. سپس مناطق مختلف شهر بر اساس قیمت زمین و مسکن به ۳ منطقه بالا، متوسط و پایین تقسیم‌بندی شد و از هر منطقه دو دبیرستان (یک دبیرستان پسرانه و یک دبیرستان دخترانه) به تصادف انتخاب شدند. با توجه به اینکه از کل جامعه آماری، حدود ۱۶۵۰۰ نفر (۴۶ درصد) را دانش‌آموزان پسر و حدود ۱۹۵۰۰ نفر (۵۴ درصد) را دانش‌آموزان دختر تشکیل می‌دادند، متناسب با آن، ۱۷۴ دانش‌آموز پسر و ۲۰۶ دانش‌آموز دختر برای پاسخگویی انتخاب شدند.

ابزار پژوهش

در این تحقیق از یک پرسشنامه دو قسمتی استفاده شده است. قسمت اول این پرسشنامه برای سنجش چگونگی استفاده دانش‌آموزان از اینترنت و قسمت دوم برای سنجش پایگاه اجتماعی - اقتصادی خانواده آنان در نظر گرفته شده بود. برای سنجش متغیر مستقل (پایگاه اجتماعی - اقتصادی والدین) از الگویی که شهلا کاظمی پور برای سنجش این متغیر ارائه داده است استفاده شد (کاظمی پور، ۱۳۸۷: ۱۵۰)، که مطابق با الگوی یاد شده سؤالاتی در مورد میزان تحصیلات والدین، شغل والدین، متوسط درآمد خانواده در ماه، داشتن اتومبیل و نوع آن، محل سکونت، وضعیت مسکن، اجاره نشین یا صاحب خانه بودن، داشتن مسافرت خارج از کشور و ... از دانش‌آموزان پرسیده شد.

برای سنجش متغیر وابسته (چگونگی استفاده دانش‌آموزان از اینترنت) از پرسشنامه محقق استفاده شد. در این قسمت ابتدا چگونگی استفاده از اینترنت به استفاده‌های خبری، علمی، خلاقانه، تفریحی، عاطفی و جنسی تقسیم و سپس برای سنجش هر یک از انواع یاد شده سؤالاتی در پرسشنامه در نظر گرفته شد. روایی و اعتبار این پرسشنامه طی یک مطالعه مقدماتی بررسی شد. اعتبار این پرسشنامه از نوع اعتبار صوری بود. به‌طوری‌که سؤالات مربوط به

سنجش هر یک از انواع استفاده از اینترنت چهار روانشناس و کارشناس حوزه تعلیم و تربیت قرار گرفت. پس از اعمال نظر آن‌ها پرسشنامه‌های اصلاح شده برای بررسی مقدماتی، بین ۷۵ نفر از دانش‌آموزان در مناطق مختلف شهر توزیع شد و سرانجام برای بررسی روایی گویه‌ها، ضریب روایی آلفای کرونباخ محاسبه و بر اساس آن برخی از گویه‌ها حذف شدند. برای سنجش میزان آشنایی دانش‌آموزان با اینترنت سؤالاتی درباره نحوه جست‌وجو مطالب، ساختن پست الکترونیکی و استفاده از آن، چت، طراحی و استفاده از وب‌گاه، نرم افزارهای دانلود و ... پرسیده شد.

برخی گویه‌های باقی مانده برای سنجش انواع مختلف استفاده از اینترنت و ضریب روایی آن‌ها در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱ برخی گویه‌های مربوط به سنجش انواع مختلف استفاده از اینترنت

شاخص‌ها	آلفای کرونباخ	گویه‌ها
۱. استفاده تفریحی	۰/۷۱	۱. تا چه حد از اینترنت برای گرفتن موسیقی و کلیپ استفاده می‌کنید؟ ۲. تا چه حد از اینترنت برای انجام بازیهای آنلاین استفاده می‌کنید؟ ۳. تا چه حد از اینترنت برای چت و سرگرمی استفاده می‌کنید؟ ۴. تا چه حد از اینترنت برای گذراندن وقت استفاده می‌کنید؟ و ...
۲. استفاده علمی	۰/۸۹	۱. تا چه حد از اینترنت برای گرفتن مقاله و کتاب استفاده می‌کنید؟ ۲. تا چه حد از اینترنت برای انجام تحقیق استفاده می‌کنید؟ ۳. برای هر یک از موضوعات زیر چند سایت معرفی کنید؛ مقالات علمی، کتابخانه مجازی، کتابفروشی اینترنتی و ...
۳. استفاده خلاقانه	۰/۹۲	۱. تا چه حد از اینترنت برای ساخت یا طراحی سایت یا وب‌گاه شخصی استفاده می‌کنید؟ ۲. در صورت داشتن سایت یا وب‌گاه، آدرس آن را ذکر نمایید (به وب‌گاه دانش‌آموزان مراجعه شد و بر اساس معیارهایی چون نحوه طراحی وب‌گاه، میزان به روز بودن مطالب، تعداد بازدیدکنندگان، نوآوری و محتوی مطالب نمره‌ای از ۱ تا ۵ به آنان داده شد)
۴. استفاده خبری	۰/۸۵	۱. تا چه حد از اینترنت برای اطلاع از رویدادها و اخبار روز استفاده می‌کنید؟ ۲. یک تا پنج سایت خبری را معرفی کنید و ...
۵. میزان رضایت از گمنامی در ارتباطات اینترنتی	۰/۹۱	تا چه حد با این جملات موافقت می‌کنید؟ ۱. پنهان کردن شرایط خود در ارتباطات اینترنتی یکی از مزایای اصلی آن است. ۲. ارتباطات اینترنتی لذت‌بخش‌تر از ارتباطات واقعی است. و ...
۶. استفاده عاطفی	۰/۸۴	۱. تا چه حد از چت برای برقراری ارتباط عاطفی با دیگران استفاده می‌کنید؟ ۲. تا چه حد از چت برای بیرون آمدن از تنهایی استفاده می‌کنید؟ ۳. تا چه حد از اینترنت برای پیدا کردن دوست جنس مخالف استفاده می‌کنید؟ و ...
۷. استفاده جنسی	۰/۶۸	۱. تا چه حد از فیلتر شکن برای ورود به سایت‌های حاوی عکس و فیلم استفاده می‌کنید؟ ۲. تا چه حد از اینترنت برای دریافت عکس‌ها و فیلم‌های حاوی تصاویر جنسی استفاده می‌کنید؟ ۳. تا چه حد با فیلتر شدن سایت‌های حاوی مطالب جنسی موافقت می‌کنید؟

یافته‌های تحقیق

پس از جمع‌آوری پرسشنامه‌ها، کدگذاری و ورود داده‌ها به برنامه Spss، نمرات پایگاه اجتماعی - اقتصادی خانواده‌ها در سطح سنجش فاصله‌ای (که با جمع نمرات گویه‌های مختلفی نظیر؛ سطح تحصیلات والدین، متوسط درآمد خانواده در ماه، منزلت شغلی والدین، وضعیت محل سکونت و... به دست آمده بود، بدون ری‌کد کردن و تبدیل به نمرات ترتیبی بالا، متوسط و پایین) با نمرات هر یک از انواع مختلف استفاده از اینترنت در سطح سنجش فاصله‌ای (که هر یک، از جمع نمرات گویه‌های مختلفی به دست آمده بودند، بدون کدگذاری مجدد و تبدیل به نمرات ترتیبی زیاد، متوسط و کم) از طریق ضریب همبستگی پیرسون در ارتباط قرار داده شد و نتایج مندرج در جدول ۲ به دست آمد.

جدول ۲ بررسی رابطه بین متغیرها از طریق ضریب همبستگی پیرسون

میزان استفاده جنسی	میزان استفاده تفریحی	میزان استفاده عاطفی	میزان رضایت از گمنامی در ارتباطات- اینترنتی	میزان استفاده خلاقانه	میزان استفاده علمی	میزان استفاده خبری	میزان آشنایی با اینترنت	متغیرهای وابسته شاخص‌های آماری
۰/۰۳	۰/۵۳**	-۰/۳۶**	-۰/۱۵*	۰/۶۳**	۰/۴۴**	۰/۳۱**	۰/۷۲**	r
۰/۳۳	۰/۰۰۰	۰/۰۰۳	۰/۰۳۱	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۴	۰/۰۰۰	سطح معنی‌داری

متغیر مستقل: پایگاه اجتماعی - اقتصادی والدین

همانطور که در جدول ۲ مشاهده می‌شود، بین پایگاه اجتماعی - اقتصادی والدین و میزان آشنایی دانش آموزان با اینترنت رابطه معناداری وجود دارد. ضریب همبستگی پیرسون رابطه‌ای قوی و مثبت با شدت ۰/۷۲ را بین این دو متغیر نشان می‌دهد. با توجه به اینکه سطح معناداری r کمتر از ۰/۰۵ است، بنابراین رابطه به دست آمده معنادار است و با ۹۵ درصد اطمینان می‌توان گفت هر چه پایگاه اجتماعی - اقتصادی والدین بالاتر باشد میزان آشنایی دانش آموزان با امکانات مختلف اینترنتی بیشتر است، بنابراین فرضیه ۱ تأیید می‌شود.

بین پایگاه اجتماعی - اقتصادی والدین و میزان استفاده خبری دانش آموزان از اینترنت رابطه معناداری وجود دارد. ضریب همبستگی پیرسون رابطه‌ای مستقیم و متوسط با شدت ۰/۳۱ را بین این دو متغیر نشان می‌دهد. با توجه به اینکه سطح معنی‌داری r کمتر از ۰/۰۵ است، بنابراین رابطه به دست آمده معنادار است و با ۹۵ درصد اطمینان می‌توان گفت هر چه پایگاه اجتماعی -

اقتصادی والدین بالاتر باشد میزان استفاده دانش آموزان از اینترنت برای پیگیری اخبار بیشتر است، بنابراین فرضیه ۲ تأیید می‌شود.

بین پایگاه اجتماعی - اقتصادی والدین و میزان استفاده علمی دانش‌آموزان از اینترنت رابطه معناداری وجود دارد. ضریب همبستگی پیرسون رابطه‌ای مستقیم و متوسط به اندازه $0/44$ را بین این دو متغیر نشان می‌دهد. با توجه به اینکه سطح معنی‌داری t کمتر از $0/05$ است، بنابراین مقدار رابطه به دست آمده معنادار است و می‌توان گفت بین پایگاه اجتماعی - اقتصادی والدین و میزان استفاده علمی دانش‌آموزان از اینترنت رابطه مستقیم و معنی‌داری وجود دارد، بنابراین فرضیه ۳ تأیید می‌شود.

بین پایگاه اجتماعی - اقتصادی والدین و میزان استفاده خلاقانه دانش‌آموزان از اینترنت رابطه معناداری وجود دارد. ضریب همبستگی پیرسون رابطه‌ای مستقیم و قوی با شدت $0/63$ را بین این دو متغیر نشان می‌دهد. با توجه به اینکه سطح معنی‌داری t کمتر از $0/05$ است، بنابراین رابطه به دست آمده معنادار است و با 95% اطمینان می‌توان گفت هر چه پایگاه اجتماعی - اقتصادی والدین بالاتر باشد میزان استفاده دانش‌آموزان از اینترنت برای طراحی و ساخت سایت و وب‌گاه و به روز کردن آن‌ها (استفاده خلاقانه از اینترنت) بیشتر است، بنابراین فرضیه ۴ تأیید می‌شود.

ضریب همبستگی پیرسون رابطه‌ای ضعیف و منفی به اندازه $0/15$ - بین دو متغیر پایگاه اجتماعی - اقتصادی والدین و میزان رضایت از گمنامی در ارتباطات اینترنتی نشان می‌دهد. با توجه به اینکه سطح معناداری t کمتر از $0/05$ است بنابراین رابطه به دست آمده معنادار است و با 95% اطمینان می‌توان گفت که هر چه پایگاه اجتماعی - اقتصادی والدین بالاتر باشد میزان رضایت دانش‌آموزان از گمنامی در ارتباطات اینترنتی کمتر است، بنابراین فرضیه ۵ تأیید می‌شود.

بین پایگاه اجتماعی - اقتصادی والدین و میزان استفاده عاطفی دانش‌آموزان از اینترنت، رابطه معناداری وجود دارد. ضریب همبستگی پیرسون رابطه‌ای منفی و متوسط به اندازه $0/36$ را بین این دو متغیر نشان می‌دهد. با توجه به اینکه سطح معناداری t کمتر از $0/05$ است، بنابراین رابطه معنادار بوده و با 95% اطمینان می‌توان گفت هر چه پایگاه اجتماعی - اقتصادی والدین بالاتر باشد، میزان استفاده عاطفی دانش‌آموزان از اینترنت کمتر است، بنابراین فرضیه ۶ تأیید می‌شود.

بین پایگاه اجتماعی - اقتصادی والدین و میزان استفاده تفریحی دانش‌آموزان از اینترنت رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد. ضریب همبستگی پیرسون رابطه‌ای قوی و مثبت بین دو متغیر نشان می‌دهد. با توجه به اینکه سطح معناداری کمتر از $0/05$ است، مقدار رابطه به دست آمده معنادار است و بر خلاف فرضیه ۷ رابطه‌ای مستقیم بین این دو متغیر وجود دارد، بنابراین فرضیه ۷ رد می‌شود.

بین پایگاه اجتماعی- اقتصادی والدین و میزان استفاده جنسی دانش‌آموزان از اینترنت رابطه معناداری وجود نداشته است. ضریب همبستگی پیرسون رابطه‌ای ضعیف و مثبت بین دو متغیر نشان می‌دهد اما با توجه به اینکه سطح معناداری بالاتر از $0/05$ است، مقدار رابطه به دست آمده معنادار نیست، بنابراین فرضیه ۸ رد می‌شود.

نتیجه‌گیری

نتایج تحقیق حاضر نشان می‌دهد که رابطه‌ای مستقیم و قوی بین پایگاه اجتماعی- اقتصادی خانواده‌ها و میزان آشنایی دانش‌آموزان با امکانات مختلف اینترنتی وجود دارد. این امر وجود شکاف آگاهی بین اعضای طبقات بالا و پایین و تشدید آن توسط اینترنت را تأیید می‌کند.

میزان آشنایی با اینترنت، نحوه استفاده از آن را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد. یکی از نتایج مهم این تحقیق، وجود رابطه‌ای قوی و مستقیم بین پایگاه اجتماعی- اقتصادی خانواده‌ها و میزان استفاده خلاقانه دانش‌آموزان از اینترنت بود. به عبارت دیگر احتمال بیشتری دارد که دانش‌آموزان متعلق به پایگاه‌های بالاتر دارای وب‌گاه‌هایی با موضوعات هنری و علمی باشند. این نوع استفاده نیازمند داشتن آشنایی بالا با اینترنت و برخورداری از آگاهی‌های لازم در موضوعات سیاسی، اجتماعی، علمی، هنری و... است که با توجه به نظریه شکاف آگاهی، اعضای پایگاه‌های بالاتر، دارای وضعیت مساعدتری در این زمینه هستند. با توجه به این شرایط، همان‌طور که دیدیم، هر چه پایگاه اجتماعی- اقتصادی والدین بالاتر می‌رفت، میزان استفاده خبری و علمی دانش‌آموزان از اینترنت نیز بیشتر می‌شد و دانش‌آموزان سایت‌های معتبرتری را در زمینه مقالات ایرانی و خارجی معرفی می‌کردند.

از نتایج دیگر این تحقیق، تأیید وجود رابطه منفی بین پایگاه اجتماعی- اقتصادی خانواده‌ها و میزان رضایت دانش‌آموزان از گمنامی در دوستیابی و ارتباطات اینترنتی است. با توجه به فراگیر شدن استفاده از چت و دوستیابی اینترنتی در میان طبقات مختلف جامعه و همچنین عدم امکان تظاهر و نمایش راحت نشانه‌های طبقاتی در محیط مجازی، اعضای طبقات مرفه نمی‌توانند دوستان خود را به راحتی از میان افراد هم‌طبقه خود انتخاب کنند، چرا که هویت بسیاری از افراد در این محیط جعلی و ساختگی است. اما در مقابل دانش‌آموزان پایگاه‌های متوسط و پایین بیشتر از گمنامی در دوستیابی و ارتباطات اینترنتی لذت می‌برند. آن‌ها می‌توانند نشانه‌های پایگاه اجتماعی- اقتصادی خانواده خود را مخفی سازند، یا حتی با معرفی خود به‌عنوان عضوی از طبقات بالا، به ارتباط با دیگران بپردازند.

نتیجه دیگر این تحقیق، وجود رابطه منفی بین پایگاه اجتماعی- اقتصادی والدین و میزان استفاده دانش‌آموزان از اینترنت برای ارضای نیازهای عاطفی بود. یکی از دلایل آن، امکانات بیشتری است که اعضای طبقات مرفه، در برقراری رابطه با جنس مخالف در محیط واقعی دارند. نتایج این تحقیق نشان داد، وقتی به دانش‌آموزانی که از ارضای نیازهای عاطفی محروم

مانده‌اند، اینترنت ارائه شود، احتمال بیشتری وجود دارد که این وسیله به‌عنوان مهم‌ترین وسیله رضای این‌گونه نیازها درآید و استفاده‌های دیگر را تحت الشعاع قرار دهد. در این رابطه باید گفت تا وقتی که امکانات تفریحی متعدد و متنوع دیگری برای جوانان متعلق به پایگاه‌های متوسط و پایین جامعه ایجاد نشود، نمی‌توان از آن‌ها انتظار داشت که در صورت دستیابی به اینترنت، از آن برای مقاصد علمی و آموزشی استفاده کنند. بنابراین دانش‌آموزان طبقات پایین و متوسط، امکان دارد که به استفاده‌های عاطفی و ارتباطی از اینترنت اعتیاد پیدا کنند و از استفاده‌های علمی و آموزشی باز بمانند.

بین پایگاه اجتماعی - اقتصادی خانواده‌ها و میزان استفاده تفریحی دانش‌آموزان از اینترنت رابطه‌ای مستقیم و معنی‌دار وجود داشت. اما این رابطه درست عکس رابطه مورد نظر ما در فرضیه ۷ تحقیق بود. ما تصور می‌کردیم دانش‌آموزان متعلق به پایگاه‌های اجتماعی - اقتصادی بالاتر، به‌خاطر داشتن امکانات تفریحی متعدد و متنوع در دنیای واقعی، کمتر از اینترنت برای تفریح و سرگرمی استفاده می‌کنند. اما نتایج نشان داد که دانش‌آموزان متعلق به طبقات بالاتر استفاده تفریحی بیشتری از اینترنت دارند. با توجه به اینکه انواع مختلف استفاده تفریحی از اینترنت (مثل انجام بازی‌های اینترنتی، دانلود فیلم و موسیقی و...) نیازمند صرف هزینه زیادی است، و همچنین این امکانات به‌طور روزافزونی در حال گسترش و تنوع‌یابی کم‌نظیری است، بنابراین می‌توان تصور کرد که دانش‌آموزان متعلق به طبقات بالاتر بیشتر امکانات مادی و اطلاعاتی این نوع استفاده از اینترنت را داشته باشند.

همچنین بین پایگاه اجتماعی اقتصادی خانواده‌ها و میزان استفاده جنسی دانش‌آموزان از اینترنت رابطه معناداری وجود نداشت. با توجه به جوان بودن افراد نمونه ما و همچنین این موضوع که اینترنت در ایران آسان‌ترین و بی‌دردسرت‌ترین راه ممکن برای دستیابی به مطالب جنسی است، عدم تفاوت معنادار میان دانش‌آموزان متعلق به پایگاه‌های اجتماعی مختلف در این نوع استفاده از اینترنت، چندان دور از ذهن نیست.

چگونگی استفاده از اینترنت، با میزان آشنایی و میزان استفاده از آن رابطه دارد. با توجه به اینکه عده زیادی از دانش‌آموزان متعلق به پایگاه پایین که استفاده از اینترنت را یاد گرفته‌اند، در شرایط فعلی توانایی دسترسی و استفاده بیشتر از این وسیله را ندارند و میزان استفاده آن‌ها بسیار محدود است، بنابراین توصیه ما این است که هزینه‌های استفاده از آن کاهش یابد.

اغلب دانش‌آموزان، حتی اگر در منزل توان دسترسی به اینترنت را داشته باشند، والدین‌شان به‌خاطر عدم آشنایی با این وسیله، نظارت درستی بر استفاده آنان ندارند. بنابراین برای نظارت درست والدین بر چگونگی استفاده دانش‌آموزان از اینترنت، توصیه می‌شود رسانه‌های جمعی بیش از پیش والدین را با فواید و آسیب‌های استفاده فرزندان‌شان از اینترنت آشنا کنند.

در برخی از مدارس غیر انتفاعی مورد مطالعه ما، با توجه به داشتن سایت اینترنتی، ساعاتی از هفته به دانش‌آموزان اجازه استفاده از اینترنت در مدرسه داده می‌شود. استفاده از اینترنت در

مدرسه، از آنجا که توأم با آموزش و نظارت است، می‌تواند در یادگیری امکانات مختلف اینترنتی و استفاده صحیح دانش‌آموزان از این وسیله بسیار مؤثر واقع شود. هر چند ایجاد سایت‌های اینترنتی در بسیاری از مدارس دولتی در شرایط فعلی میسر نیست، اما حداقل توصیه می‌شود که آموزش استفاده صحیح از اینترنت در قالب یک واحد درسی به آنان ارائه شود.

منابع

- اینگلهارت، ر. تحول فرهنگی در جامعه پیشرفته صنعتی، ترجمه مریم وتر، کویر، ۱۳۷۳.
- سورین، و. و تانکارد. ج. نظریات ارتباط جمعی، ترجمه علیرضا دهقان، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۱.
- وبستر، ف. نظریه‌های جامعه اطلاعاتی، ترجمه اسماعیل قدیمی، قصیده سرا، ۱۳۸۰.
- وبلن، ت. نظریه طبقه مرفه، ترجمه فرهنگ ارشاد، نشرنی، ۱۳۸۳.
- خانیکی، ه. "دموکراسی دیجیتال"، فصلنامه رسانه، ش ۵۹، ۱۳۸۳.
- کاظمی پور، ش. "الگوی در تعیین پایگاه اجتماعی - اقتصادی افراد و سنجش تحرک اجتماعی"، نامه علوم اجتماعی، ش ۱۴، ۱۳۷۸.
- آذرنیا، ر. "بررسی نحوه کاربرد اینترنت نزد جوانان مشهد"، مرکز افکارسنجی دانشجویان ایران، ۱۳۸۳.
- پاک سرشت، س. "بررسی جایگاه اینترنت در اوقات فراغت جوانان ایرانی"، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، ۱۳۸۶.
- زکریایی، ل. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته تکنولوژی آموزشی، دانشگاه تربیت معلم، ۱۳۸۱.

- Bourdieu. P. *Distinction*, Translated by Richard Nice, London: Routledge, 1984.
- Bourdieu. P. *Pascalian Meditations*, Translated by Richard Nice, Oxford: polity Press, 2000.
- Garton. L "social impacts of electronic mail in organizations: a review of research Literature", in communication Yearbook vol.18, 441, . 1997.
- Janathan. J.zhou .H. Diffusion, use impact of the internet in Hong kong. j.m.c, volume 7 issue 2, 2002.
- Harvey. J. *The condition of Postmodernity*, polity press, Cambridge, 2000.
- Tichenor,Donohue and Olien, *Knowledge Gap Hypothesis*,
<http://iml.jou.ufl.edu/projects/students/yaron/kg0.htm> 1965
- kelles. A. The Role of ictin, 2001.
- Stanley.J. *The Effects of Internet Use on Political Participation*, 1998.
(july 14,2010) <http://is.lse.ac.uk/ifipwg/pdfs/internet.pdf>

پروشکاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی